

УДК 94 : 069 : 929 (410 : 477)

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.4.174>

Олена Подобєд*

«ВІДКРИТІ ДВЕРІ ТА СЕРЦЕ МУЗЕЮ – ЦЕ ВІДКРИТІ ДВЕРІ ДО ПЕРЕМОГИ». ХТО І ЧОМУ ВІДВІДУЄ МУЗЕЇ У ЧАСИ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ «VICTORIA MUSEUM»)

Анотація: *Протягом квітня – початку травня 2022 р. під час дії в Україні воєнного стану приватний музей «Victoria Museum» був єдиним музейним закладом Києва, що приймав відвідувачів. За цей час до нього завітала рекордна для Музею кількість осіб – понад 1,3 тис. У статті проаналізовано мотиви, якими керувалися відвідувачі та відвідувачки згаданого закладу культури. Основу джерельної бази становила «Книга відгуків», до якої відвідувачі записували свої враження та міркування. Можна зробити висновок, що за умов дії в Україні у 2022 р. воєнного стану у суспільства є запити на роботу музеїв, які знаходяться у тилу. Серед типів відвідувачів «Victoria Museum» можна виділити киян і внутрішньо переміщених осіб; сім'ї, друзів, індивідуальних відвідувачів; поціновувачів мистецтва та експертів; постійних відвідувачів і тих, які завітали до Музею вперше. Відвідувачі та відвідувачки Музею керувалися емоційними, терапевтичними, духовними й інтелектуальними мотивами.*

Ключові слова: музей, війна, мотив відвідування музею, категорії відвідувачів, книга відгуків, «Victoria Museum»

Постановка проблеми. Рядки, винесені у заголовок статті, написала 27 квітня 2022 р. у книзі відгуків одного з київських музеїв його постійна відвідувачка Ксенія. Вони мають спонукати науковців до осмислення ролі і місця музеїв під час війни. Один із цікавих і малодосліджених аспектів проблеми становить аналіз мотивів, якими керуються люди, які відвідують музеї у тилкових населених пунктах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблема не перебувала у полі зору українських істориків і музеєзнавців. Так, вітчизняні дослідники подій Другої світової війни, історії окремих музеїв у своїх працях зосереджувалися на питаннях організації владою евакуації музеїв із прифронтових районів у глибокий тил, вилучення нацистами культурно-історичних цінностей, роботи музеїв для організації культурного дозвілля нацистів на окупованих територіях¹. Водночас у наші дні учасники Міжнародного круглого столу «Музейна педагогіка в умовах воєнного стану» (Київ, 26 травня 2022 р.) обговорювали питання впливу воєнного стану на науково-освітню

* Подобєд Олена Андріївна – доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7819-1439>; e-mail: o.a.podobyed@npu.edu.ua

¹ Західноєвропейське мистецтво. Путівник / Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків. Київ: Huss, 2017. С. 41; Маньковська Р. Музеї України у суспільно-політичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів: Простір-М, 2016. 408 с.; Стельникович С. Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941-1944 рр.). Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2015. С. 468, 476-480.

роботу музеїв, ролі музейної педагогіки в актуалізації культурної спадщини, збереження пам'яток культури в умовах воєнних дій².

Мета статті. Відсутність наукових праць з окресленої проблеми посилює актуальність проведення дослідження й оприлюднення його результатів. У розвідці на прикладі столичного приватного музею «Victoria Museum» проаналізуємо, якими мотивами керувалися його відвідувачі у часи російсько-української війни, визначимо категорії відвідувачів за їхньою мотивацією.

Джерела. Основу джерельної бази становлять записи у «Книзі відгуків» «Victoria Museum», зроблені за перший місяць роботи закладу у період дії воєнного стану (квітень – початок травня 2022 р.). Історик Бонні Морріс, вивчивши багато книг відгуків, влучно визначив їх як «бездонні колодязі почуттів»³. Роблячи записи у таких книгах відвідувачі діляться своїми думками про ті експонати, які вони щойно побачили, рефлексують щодо загального враження від музею, його постійної експозиції чи виставки, описують емоції, які у них викликало відвідування музею. У такий спосіб реалізується зворотній зв'язок відвідувача з музеєм. Такі книги мають великий джерелознавчий потенціал. Зауважимо, оскільки аналізована нами «Книга відгуків» «Victoria Museum» діюча, а сторінки в ній не пронумеровані, роблячи покликання у тексті статті, вказуватимемо не номер аркуша, а ім'я дописувача і дату написання відгуку.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж аналізувати, що спонукає людей відвідувати Музей під час війни, згадаємо структуру мотивів відвідувачів музеїв у мирні часи. Ілва Френч (Ylva French), спеціалістка з маркетингу, яка працює у галузі музеїв і культурної спадщини, провівши дослідження ринку споживачів музейних послуг, дійшла висновку, що люди відвідують музеї, щоб привести дітей або друзів, провести час з друзями, відпочити у тиші музею, піднятися над повсякденністю, тому що їм до вподоби будинок, в якому знаходиться музей та атмосфера, яка у ньому панує, тому що цікавляться колекцією чи виставкою, тому що вони туристи⁴.

Наукові співробітники Британського музею в Лондоні під керівництвом Ксеркса Мазда (Xerxes Mazda), очільника відділу освіти та взаємодії з аудиторіями, провівши дослідження власної аудиторії, виділили чотири головних категорії у мотиваціях людей, які йдуть до їхнього музею: соціальна, інтелектуальна, емоційна та духовна⁵.

Соціальна передбачає відвідування музею, тому що він один із кращих, найбільших, найвизначніших. Тобто кожен, хто був у місті має відвідати цей музей. Відвідувачі, якими рухають передовсім інтелектуальні мотиви, хочуть дізнатися щось нове, розширити знання з теми, заохотити до процесу пізнання дітей, учнів, студентів. Якщо відвідувач прагне отримати в музеї новий чуттєвий досвід і широкий спектр позитивних емоцій, ним керують емоційні мотиви. У разі, якщо ставить за мету

² Музейна педагогіка в умовах воєнного стану. URL: <https://undip.org.ua/announce/muzeyna-pedahohika-v-umovakh-voiennoho-stanu/>

³ *Идема Й.* Как ходить в музей. Советы о том, как сделать посещение по-настоящему запоминающимся. Москва: Ад Маргинем Пресс, 2018. С. 26.

⁴ *French Y.* The Handbook of Public Relations for Museum, Galleries, Historic Houses, the Visual Arts and Heritage Attractions. New York: Museum Development Co., 1991. P. 27.

⁵ *Mazda X.* Head of Learning, Volunteers and Audiences British Museum. P. 15. URL: <https://www.publicengagement.ac.uk/sites/default/files/Xerxes%20Mazda%20presentation.pdf>

відволіктися від буденності, отримати натхнення для власної творчості, то домінує духовний мотив.

24 лютого 2022 р. у перший день широкомасштабного нападу Росії на Україну культурні заклади багатьох українських міст і сіл зачинили свої двері для відвідувачів. Не стала винятком і столиця. Керівництво столичних музеїв мало подбати про безпеку фондів і співробітників. Водночас звільнення 2 квітня 2022 р. Київщини від загарбників, поступове повернення столиці до «нормального» життя, а частини киян – до рідних домівок, прибуття не однієї тисячі внутрішньо-переміщених осіб з південно-східних регіонів України, а також Київської та Чернігівської областей створили передумови не лише для посилення попиту на товари першої необхідності, а й на культурні потреби. Чи не першим столичним закладом культури, який 7 квітня 2022 р. відкрив свої двері відвідувачам, став приватний музей костюму і стилю «Victoria Museum», який знаходиться у середмісті. Протягом місяця це була єдина музейна установа у Києві, що приймала відвідувачів.

Музей моди і стилю «Victoria Museum», експонати якого розповідають про міську моду 1830–1920-х рр., було засновано у 2016 р., тобто в той час, коли другий рік тривала російсько-українська війна. Чи було створення такого «модного» музею на часі? На думку засновниці музею колекціонерки Вікторії Лисенко, «так», адже «через усі ці шляпки, парасольки, сукні з криноліном і бездоганно скроєні чиновницькі мундири можна донести думку про цінність самого життя – мирного життя, де було місце прекрасним манерам і прекрасним речам»⁶.

«Victoria Museum» – приватний музей, однак протягом першого місяця роботи під час дії воєнного стану (квітень – початок травня 2022 р.) працював на безоплатній основі. У розглядуваний період, окрім самостійного огляду експозиції (або у супроводі аудіогіда), у Музеї можна було почути лекції від знаних фахівців у галузі історії моди, мистецтвознавства та культурології, взяти участь у майстер-класах з різних видів творчості (виготовлення брошок і мережива, створення фешн-ілюстрації), відвідати лекцію-зустріч із психологом, або концерт. Усі перераховані музейні послуги користувалися великим попитом, Музей не втратив постійних клієнтів і набув нових.

За перший місяць роботи Музею під час дії воєнного стану до нього завітало понад 1,3 тис. осіб⁷, з них близько 8% залишили свої записи у «Книзі відгуків». Усі відгуки позитивні. Відвідувачки Катерина й Марія наголосили, що поновлення роботи Музею «краще рішення у воєнний час»⁸. Серед типів відвідувачів можна виділити киян і внутрішньо переміщених осіб (зокрема з Маріуполя та Чернігова); сім'ї, друзів, індивідуальних відвідувачів; поціновувачів мистецтва та експертів; постійних відвідувачів і тих, які завітали до Музею вперше. Загалом структура типів відвідувачів не зазнала змін: внутрішньо переміщені особи прийшли на зміну туристам у мирні часи.

Проаналізувавши понад сто відгуків, залишених відвідувачами «Victoria Museum», можна виділити наступні категорії мотивів відвідування Музею під час війни: емоційна, терапевтична, духовна, інтелектуальна.

⁶ Антиквар. 2021. № 3. С. 3.

⁷ Лисенко В. Хочеш миру – ходи до музеїв. URL: <https://womo.ua/hochesh-miru-hodi-do-muzeyiv-top-10-prichin-vidviduvati-u-viynu-muzeyi/>

⁸ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Катерина, Марія, 09.04.2022 р.

З упевненістю можна сказати, що переважає емоційний мотив. Відвідувачі та відвідувачки Музею наголошували на тому, що мали можливість споглядати красу й отримали позитивні емоції і хороший настрій. Час, проведений серед експонатів, викликав у них радість і посмішки. «Радості моєї не було меж, коли побачила повідомлення, що ви відкриваєтесь. Зараз це дуже на часі, дуже потрібно»⁹, «Дякуємо, що даруєте людям посмішки та позитив під час війни»¹⁰, «Дякуємо за приємні враження і хороший настрій в такі нелегкі часи»¹¹, «Піднесений настрій будемо намагатися зберігати і передавати далі нашим знайомим»¹².

Позитивні емоції, отримані під час споглядання експозиції, відвідування лекцій, концертів і майстер-класів посилили впевненість відвідувачів і відвідувачок у перемозі України («Відкриті двері та серце музею – це відкриті двері до Перемоги»¹³).

Отже, для відвідувачів і відвідувачок з емоційною мотивацією Музей виступив у ролі друга, спілкування з яким дарує широкий спектр позитивних емоцій, сприяє підвищенню індексу щастя.

Безпосередньо з емоційним мотивом відвідування Музею пов'язаний мотив терапевтичний. Переживши бомбардування, окупацію, пройшовши довгий шлях до підконтрольних Україні територій, люди потребували не лише фізичного, а й психоемоційного відновлення. За даними VIII Загальнонаціонального опитування «Україна в умовах війни», проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» 6 квітня 2022 р., більшість (71%) респондентів мали середній рівень психологічного виснаження, високий рівень був притаманний лише 2%. Це пов'язано з особливостями психіки людини, резерви якої набагато більші, ніж на такий короткий проміжок часу. Також під час опитування було з'ясовано, що у більшості виснаження проявлялося у сумному настрої, зниженні довіри до інших людей, думках про власну безпорадність і що з ними може статися щось погане¹⁴.

Перебування у тиші музею, усвідомлення, що ти в безпеці, споглядання прекрасного, неквапливе та предметне спілкування зі співробітниками та/або іншими відвідувачами сприяло формуванню у відвідувачів і відвідувачок духовного імунітету, стійкості до деструктивних впливів, заспокоїливо впливало на їхню нервову систему та справляло позитивний вплив на психоемоційний стан. Тобто музей виступив у ролі лікаря.

«Це ліки для душі, те що ми побачили після втечі з Маріуполя»¹⁵, «В цей дуже складний час Ви заставляєте тримати мою психіку в нормі! Не з'їхати з глузду»¹⁶, «Дякую вам та вашому персоналу за цю неймовірну радість бути людиною у такі скрутні військові часи. Атмосфера музею

⁹ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Підпис нерозбірливий, 08.04.2022 р.

¹⁰ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Антоніна, 09.04.2022 р.

¹¹ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Вдячні кияни, 20.04.2022 р.

¹² Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Без підпису, 20.04.2022 р.

¹³ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Ксенія, 27.04.2022 р.

¹⁴ Восьме загальнонаціональне опитування: психологічні маркери війни (6 квітня 2022). URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/b29c8b7d5de3de02ef3a697573281953.html>

¹⁵ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Любов, 13.04.2022 р.

¹⁶ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Марина, 09.04.2022 р.

повертає тебе у приємне та казкове минуле. Відчула себе просто живою людиною знов»¹⁷, «Дуже цінна колекція, надихає на життя»¹⁸, «Атмосфера музею сприяє душевному спокою та естетичній насолоді!»¹⁹. Привертають увагу рядки, написані відвідувачкою молодшого шкільного віку: «Найкращий день за 45 днів! Дякую»²⁰.

Частина відвідувачів мала духовну мотивацію, адже візит до Музею, зокрема для участі у майстер-класах, був для них не лише розрадою та способом переключення уваги, а й дав поштовх до власної творчості, подарував ідеї, надихнув на нові звершення. «Неймовірно вдячні за можливість відволіктись від жахів війни на всю цю красу [...] Зараз це більше ніж музей. Це острівець краси, спокою і приємних емоцій»²¹, «Хоча б на короткий термін ми мали змогу відволіктися від сьогодні»²², «...після такої прогулянки з'являється настрої творити»²³ (без підпису, 20.04.2022 р.).

За розглядуваний період лише у поодиноких відгуках зустрічалися згадки про те, що відвідувачам було цікаво дізнатися щось нове, розширити свої інтелектуальні обрії, поглибити знання з теми. Тобто серед відвідувачів і відвідувачок Музею були й ті, які керувалися інтелектуальними мотивами. Для цієї категорії відвідувачів Музей виступив у ролі вчителя. «...величезна подяка за можливість ознайомитися з культурною спадщиною світової моди»²⁴, «Шляхетна справа Вікторії Лисенко допомагає й навчає нас в скрутні часи»²⁵.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи зазначимо, що авторка запропонованої розвідки мала на меті привернути увагу наукової спільноти до актуальної проблеми музеєзнавчої та історичної науки – вивчення мотивів, які спонукають людей під час війни відвідувати музеї, що розташовуються у тилкових населених пунктах. На прикладі столичного «Victoria Museum» можна побачити, що за умов дії в Україні у 2022 р. воєнного стану, у суспільства є запити на роботу музеїв, які знаходяться у тилу. Відвідувачі та відвідувачки Музею керувалися емоційними, терапевтичними, духовними й інтелектуальними мотивами. Серед категорій мотивів прогнозовано переважали емоційні й терапевтичні, натомість інтелектуальні відійшли на другий план.

Музей, як соціальний інститут, покликаний служити суспільству. Щоб його робота була більш ефективною варто вивчати мотиви споживачів музейних послуг. Вважаємо за доцільне, щоб музейні установи країни з метою вивчення мотивів, які спонукають відвідувачів і відвідувачок у часи війни з-поміж інших закладів культури обирати саме музей, могли розробити відповідну анкету-опитувальник. Проаналізувавши результати опитування, музеї зможуть відповідним чином скоригувати свою діяльність, щоб у цей нелегкий період принести максимальну користь суспільству.

¹⁷ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Еліна, 14.04.2022 р.

¹⁸ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Антон, 15.04.2022 р.

¹⁹ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Анна, Інна, 28.04.2022 р.

²⁰ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Без підпису, 09.04.2022 р.

²¹ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Підпис незрозумілий, 15.04.2022 р.

²² Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Група внутрішньо переміщених осіб, 20.04.2022 р.

²³ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Без підпису, 20.04.2022 р.

²⁴ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Софія, 14.04.2022 р.

²⁵ Книга відгуків «Victoria Museum» (м. Київ). Підпис незрозумілий, 08.04.2022 р.

**«Open doors and the heart of the museum are open doors to victory».
Who and why visit museums during the war (on the example of «Victoria Museum»)**

Abstract: During April – early May 2022, during the martial law in Ukraine, the private museum «Victoria Museum» was the only museum institution in Kyiv that received visitors. During this time, a record number of people visited it for the Museum – more than 1,3 thousand. The article analyzes the motives that guided the visitors of the mentioned cultural institution. The basis of the source base was the «Review book», in which visitors recorded their impressions and thoughts. It can be concluded that under the conditions of martial law in Ukraine in 2022, the society has requests for the work of museums located in the rear. Among the types of visitors to «Victoria Museum» can be distinguished Kyivans and internally displaced persons; family, friends, individual visitors; art connoisseurs and experts; regular visitors and those who visited the Museum for the first time.

Museum visitors were guided by emotional, therapeutic, spiritual and intellectual motives. Emotional and therapeutic motives prevailed. Visitors to the Museum emphasized that they had the opportunity to contemplate the beauty and received positive emotions and a good mood, which in turn strengthened their confidence in Ukraine's victory. Staying in the silence of the museum, contemplating the beautiful contributed to the formation of visitors' spiritual immunity, resistance to destructive influences, had a calming effect on their nervous system and had a positive effect on their psycho-emotional state. Some of the visitors had spiritual motivation, because the visit to the Museum gave impetus to their own creativity. A small number of reviews mentioned that visitors were interested in learning something new, expanding their intellectual horizons, and deepening their knowledge of the topic.

Keywords: museum, war, motive for visiting the museum, categories of visitors, book of reviews, «Victoria Museum»